

RESPECTAREA DREPTURILOR PERSOANELOR IMPLICATE ÎN ACTE DE TERRORISM, ÎN LUMINA PREVEDERILOR ART. 2 ȘI 3 DIN CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Tudor Ionuț Grigoraș*

ABSTRACT:

On the general background of strengthening the fight against national and international terrorism, the European Court of Human Rights nevertheless fully complied with its role of the “Convention’s Guardian” and sanctioned the violations of the right to life or the right of not being subject to torture, inhuman or degrading treatments, even though the victims of such violations were persons who, by their crimes, had violated the very basic principles of respecting the right to life and physical and mental integrity of their fellow human beings.

Keywords: European Court of Human Rights, terrorism, jurisprudence, right to life, inhuman treatment.

RÉSUMÉ:

En contexte d’une plus grande lutte nationale et internationale contre le terrorisme, la Cour européenne des droits de l’homme a pleinement respecté le rôle de «gardien de la Convention» et sanctionné des violations du droit à la vie ou le droit de ne pas être soumis à la torture et des peines ou à traitements dégradants, même si les victimes de ces violations étaient des gens qui, par leurs actions violent les principes les plus élémentaires du droit à la vie et à l’intégrité physique et mentale de leurs pairs.

Mots-clés: Cour européenne des droits de l’homme, le terrorisme, le droit, le droit à la vie, traitements inhumaines

Costurile umane ale terorismului au fost resimțite, practic, în fiecare zonă a globului. Acțiunile teroriste au, în mod evident, un impact real și direct asupra drepturilor omului, cu consecințe devastatoare în ceea ce privește dreptul la viață, libertatea și integritatea fizică și psihică a victimelor. Mai mult decât atât, la nivel macrosocial, terorismul poate destabiliza guverne, periclită dezvoltarea economică și poate pune în pericol pacea și securitatea oricărui stat.

Securitatea individuală a cetățenilor este un drept fundamental, iar asigurarea acesteia reprezintă o obligație primară a oricărui stat, care trebuie, așadar, să asigure respectarea drepturilor omului față de cetățenii săi prin adoptarea de măsuri de natura a-i proteja în fața acțiunilor teroriste și de a-i aduce în fața justiției pe cei care recurg la asemenea acțiuni.

Din păcate, însă, măsurile adoptate de state în ultimii ani în domeniul combaterii terorismului au adus serioase atingeri drepturilor omului și principiului supremației legii. Unele

state au recurs la acte de tortură ori tratamente degradante, iar prevederile referitoare la prevenirea acestor acte, cum ar fi monitorizarea constantă și independentă a centrelor de detenție, au fost neglijate. Alte state au returnat persoane suspecte de a fi fost angrenate în acte teroriste, în țări unde riscau să fie supuse la tortură sau alte violări grave ale drepturilor omului, încălcând astfel obligația de a respecta principiul non-returnării.

Aceste practici, privite în ansamblu, au un efect destabilizator asupra principiului supremației legii și a drepturilor omului. Din acest punct de vedere, promovarea și protejarea drepturilor omului și a principiilor statului de drept sunt esențiale, iar „adoptarea unor măsuri eficiente de combatere a terorismului și salvagardarea drepturilor omului reprezintă scopuri complementare, nu antinomice”¹.

Astfel, respectarea drepturilor omului și a principiului supremației legii trebuie să fie fundamentul luptei împotriva terorismului.

* Cercetător științific.

¹ Strategia globală privind contraterorismul a Organizației Națiunilor Unite - rezoluția Adunării Generale 60/288.

Această premisă impune dezvoltarea unor strategii de combatere a terorismului care să asigure prevenirea unor asemenea acte, aducerea în fața justiției a celor responsabili, asigurând concomitent promovarea și respectarea drepturilor omului. În vederea realizării acestui scop trebuie să existe o conlucrare permanentă între autoritățile statale, instituțiile internaționale, organizațiile non-guvernamentale și instituțiile ce au ca obiect de activitate asigurarea respectării drepturilor omului.

Dacă ne referim la drepturile omului și actele de terorism trebuie să subliniem că, din punct de vedere conceptual, terorismul urmărește însăși distrugerea noțiunilor de drepturi ale omului, democrație, supremație a legii și toleranță între oameni și națiuni, ce stau la baza Convenției Europene a Drepturilor Omului, a Cartei Națiunilor Unite și a altor instrumente internaționale.

Impactul distructiv al terorismului asupra drepturilor omului și securității a fost recunoscut la cel mai înalt nivel, de către fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, de către Consiliul de Securitate și Adunarea Generală O.N.U. Principalele aspecte reliefate au avut în vedere faptul că terorismul:

- amenință demnitatea și securitatea ființelor umane de pretutindeni, pune în pericol și curmă vieți inocente, creează un mediu care distruge dreptul oamenilor de a nu trai în frică și pune în pericol libertățile fundamentale;

- are un efect advers instaurării principiului supremației legii și tinde la subminarea bazelor democratice ale societății și la destabilizarea guvernelor;

- are strânse legături cu criminalitatea transfrontalieră, traficul de droguri și arme, spălarea banilor precum și cu săvârșirea unor fapte precum omoruri, răpiri, șantaj, etc.

- amenință integritatea teritorială și securitatea statelor, reprezintă o amenințare la adresa păcii și securității internaționale, iar suprimarea sa reprezintă un element esențial pentru menținerea păcii și securității.

Pe de altă parte, însă, datoria statelor de a-și proteja cetățenii în fața actelor de terorism trebuie îndeplinită cu respectarea normelor naționale și internaționale, în special cele referitoare la drepturile omului, refugiați și extrădare.

Pentru analiza activităților teroriste din prisma reglementărilor internaționale pornim de

la premisa că instrumentele internaționale incidente în materia drepturilor omului sunt aplicabile oricărei persoane, implicată sau nu în comiterea de acte teroriste. În opinia noastră, această precizare nu este superflua deoarece multe state, în adoptarea strategiilor de combatere a terorismului, tind să nu țină seama de reglementările relative la drepturile omului, iar nerespectarea acestora duce la subminarea valorilor sociale fundamentale, fiind greșită în principiu și contraproductivă în practică.

Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului², adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1948, prevede în art. 3 faptul că „orice ființă are dreptul la viață, la libertate și la siguranța sa”.

Pactul Internațional privitor la Drepturile Civile și Politice³ (semnat la 16 decembrie 1966 și intrat în vigoare la 23 martie 1976⁴) precizează în art. 6 faptul că „dreptul la viață este inerent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viața sa în mod arbitrar”.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului⁵ (în continuare - Convenția), prevede în art. 1: „Înaltele Părți contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Titlul I al prezentei Convenții” iar în art. 2 se precizează că „dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal, în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege”.

În ceea ce privește în mod expres terorismul, nu s-a ajuns încă la o definiție a acestuia, larg acceptată de comunitatea internațională. În cadrul „Măsurilor în vederea eliminării terorismului internațional”, Adunarea Generală a O.N.U. a statuat că „acesta include acte premeditate menite a instaura o stare de teroare în rândul publicului larg sau al unor grupuri de persoane, în vederea realizării unor scopuri de ordin politic, social ori religios” și că asemenea acte „nu pot fi în niciun fel justificate,

² A se vedea *Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului, la care România este parte*, I.R.D.O., București 1999.

³ Ibidem.

⁴ Ratificat de România prin Decretul 212 din 31 octombrie 1974, publicat în Buletinul Oficial al României, nr. 146, din 1974.

⁵ Ratificată de România prin Legea 30/18 mai 1994, publicată în Monitorul Oficial, I, nr. 135 din 31 mai 1994.

indiferent de considerentele de ordin politic, filosofic, ideologic, rasial, etnic, religios sau de altă natură ce le animă⁶.

Reglementările internaționale în domeniul umanitar mai cuprind un set de reguli în privința protecției persoanelor angrenate în conflicte armate (inclusiv lupta împotriva terorismului). Aceste reguli sunt cuprinse în cele patru Convenții de la Geneva, în cele două Protocoale adiționale precum și în alte acte, menite a reduce suferința umană în cadrul conflictelor armate. Multe dintre aceste reguli au devenit norme în cadrul dreptului internațional umanitar⁷.

De asemenea, în cadrul luptei contra terorismului trebuie protejate drepturile persoanelor ce ar putea deveni victime colaterale. Astfel, sunt strict interzise atacurile care nu vizează un obiectiv determinat, care implică metode ori mijloace de luptă ce nu pot fi dirijate împotriva unui obiectiv determinat, sau sunt de natură să aducă atingere vieții ori integrității unor persoane nevinovate. În acest sens, în Hotărârea din 24 februarie 2005, în cauza Isaieva contra Rusiei⁸, asupra căreia vom reveni, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare - Curtea) a statuat „...militarii au folosit bombe aeriene cu cădere liberă și cu efect de suflu, a căror rază de acțiune depășește 1000 de metri. Utilizarea acestui tip de arme într-o zonă locuită și fără evacuarea prealabilă a civililor este de neconciliat cu gradul de precauție cerut din partea oricărui organ de aplicare a legii într-o societate democratică”.

O preocupare importantă o reprezintă, respectarea drepturilor omului în contextul combaterii actelor de terorism. Astfel, în privința dreptului la viață, Curtea a subliniat în numeroase rânduri importanța dreptului înscris în art. 2 al Convenției, în sensul că reprezintă unul dintre articolele primordiale ale Convenției și consacră „o valoare fundamentală a societăților democratice care formează Consiliul European”⁹.

⁶ A se vedea Adunarea generală a O.N.U.- rezoluția 49/60 din 1994.

⁷ A se vedea J. M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*- Cambridge University Press, 2005.

⁸ Cauza se referă la bombardarea de către aviația rusă a satului Katyr-Yurt, ocupat de rebeli ceceni. În urma bombardamentului, fiul reclamantei și trei nepoate, persoane necombatante, și-au pierdut viața.

⁹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza McCann și alții contra Marii Britanii, Hotărârea din 27 septembrie

Importanța art. 2 este evidențiată chiar și față de celelalte articole primordiale ale Convenției, prin faptul că, „în jurisprudența sa, Curtea acordă preeminență art. 2, care protejează dreptul la viață, fără de care exercitarea oricăruia dintre celelalte drepturi și libertăți garantate de Convenție ar fi iluzorii”¹⁰.

Tocmai acest drept fundamental este încălcat atunci când unele state adoptă strategii de tipul uciderii deliberate a unor persoane ce au comis ori sunt bănuite de pregătirea unor acte de terorism, ca alternativă a arestării și aducerii acestora în fața justiției¹¹, ori, în alte cazuri, folosirea metodei „shoot to kill” în cazul contracarării amenințărilor teroriste.

Astfel, în cauza McCann și alții contra Marii Britanii¹², este adusă în fața judecății Curții modalitatea în care autoritățile britanice au exploatat informațiile pe care le dețineau cu privire la pregătirea în Gibraltar, a unui atentat cu un automobil capcană, de către o unitate din serviciul activ al I.R.A. (Irish Republican Army). În zonă au fost detașați luptători de elită din cadrul SAS(Special Air Service), considerându-se că în cauză este vorba de teroriști periculoși care nu ar ezita să recurgă la folosirea unor eventuale arme de foc ori să detoneze automobilul capcană. Ca urmare a intervenției autorităților, cele trei persoane bănuite de pregătirea actului terorist au fost ucise pe loc, cu 5, 6, respectiv 16 gloanțe. Asupra lor nu au fost găsite nici arme și nici detonatorul cu care ar fi trebuit să declanșeze explozia. Ulterior, autoritățile spaniole au descoperit la Marbella, 64 de kilograme de explozibil Semtex, aflate într-un autoturism închiriat sub nume fals de către unul dintre teroriști.

Curtea a obiectat cu privire la modul în care a fost pregătită și condusă operațiunea, în sensul că teroriștii puteau fi arestați la frontieră, din moment ce „...se credea că ei pregătesc un atac cu bomba. Nu s-a ținut suficient cont de posibilitatea ca informațiile serviciilor de securitate să fie eronate. În plus, era prea simplist să anunți că dispozitivul putea fi

1995.

¹⁰ A se vedea D. Bogdan, M. Selegean, *Jurisprudența CEDO- studii și comentarii, coordonatori*, Institutul Național al Magistraturii, 2005.

¹¹ A se vedea Extrajudicial, summary or arbitrary executions: Report of the Special Rapporteur, Philip Alston, E/CN.4/2006/53, parag. 44.

¹² A se vedea Hotărârea din 27 septembrie 1995.

declanșat printr-o simplă apăsare de buton”¹³. De asemenea, s-a considerat că „militarii erau antrenați să tragă până când survenea moartea (fapt întărit de numărul de gloanțe cu care au fost anihilați teroriștii - s.n.). Mai mult „autoritățile trebuiau, prin însăși obligația lor de a respecta viața, să evalueze cu cea mai mare prudență informațiile, înainte de a le transmite unor soldați care folosesc în mod repetat armele pentru a ucide. Un asemenea act reflex nu a fost îndeplinit cu toate precauțiile în manevrarea armelor de foc, pe care am fi în drept să le așteptăm din partea unor persoane responsabile de aplicarea legilor într-o societate responsabilă, chiar atunci când este vorba de teroriști periculoși”¹⁴. În consecință, Curtea nu a fost convinsă că moartea celor trei teroriști a rezultat din recurgerea la forța absolut necesară pentru apărarea altor persoane împotriva violentei ilegale și, prin urmare, a constatat încălcarea art. 2 din Convenție.

O altă îndatorire a statelor, de importanță deosebită, subscrisă art. 2 din Convenție, pe lângă obligația pozitivă de a proteja viața cetățenilor săi și cea negativă de a nu cauza moartea unei persoane, constă în a desfășura o anchetă publică, oficială și completă, în situația în care, din diverse motive, se încalcă obligația negativă, cu atât mai mult atunci când este vorba de operațiuni antiteroriste.

În cauza *Kaya* contra *Turciei*¹⁵, petentul, Mehmet Kaya, invocă faptul că autoritățile nu au desfășurat o astfel de anchetă în cazul morții fratelui său, petrecută în cursul unei ciocniri dintre forțele de ordine și un grup de susținători ai PKK (Workers' Party of Kurdistan). Ancheta autorităților turce a pornit de la premisa că decedatul este terorist și a constatat în deplasarea la locul luptei a unui procuror și a unui medic legist ce a efectuat o autopsie în chiar perimetrul zonei de conflict, după care procurorul a emis un certificat de deces, în baza căruia cadavrul a fost înhumat.

Curtea a reiterat faptul că obligația negativă de a nu cauza moartea unei persoane, prin agenți ai autorității, ar fi lipsită de obiect în măsura în care nu ar exista o procedură de verificare a legalității folosirii forței letale de către autoritățile statului. Obligația statelor de a

¹³ A se vedea V. Berger, *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, ediția a VI-a, I.R.D.O., București, 2008.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza *Kaya* contra *Turciei*, Hotărârea din 19 februarie 1998.

proteja dreptul la viață, prevăzută în art. 2, alături de prevederile art. 1 din Convenție, de a asigura tuturor persoanelor de sub jurisdicția lor drepturile și libertățile prevăzute în Convenție, necesită existența unei anchete efective și oficiale atunci când se produce moartea unei persoane prin folosirea forței, inter alia, de către autoritățile statului. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea art.2 din Convenție.

După cum am mai menționat¹⁶, statele au obligația de a proteja viața și sănătatea persoanelor necombatante, atunci când desfășoară acțiuni de combatere a terorismului, prin găsirea unor tactici și mijloace potrivite de abordare a fenomenului.

În cauza *Isaieva* contra *Rusiei*, reclamanta, Zara Isaieva, invocă folosirea de către autorități a unor mijloace disproporționate în vederea anihilării unui grup de combatanți ceceni. În fapt, la data de 4 februarie 2000, aviația militară rusă a bombardat satul Katyr-Yurt, considerat a fi ocupat de rebeli ceceni. Fiul petentei și trei nepoate ale sale, neimplicați în conflict, au decedat, iar Zara Isaieva și alți apropiați au fost răniți. Guvernul rus a susținut că recurgerea la forță a fost justificată în temeiul paragrafului 2 lit. a al articolului 2 din Convenție. Curtea a conchis ca¹⁷ „situația care domnea în Cecenia în epoca evenimentelor obliga statul să ia măsuri excepționale. Prezența unui număr însemnat de combatanți înarmați în Katyr-Yurt și rezistența lor activă, elemente în legătură cu care nu există controverse, erau de natură a justifica recurgerea agenților statului la o forță letală, ilustrându-se astfel situația din paragraful 2 al art. 2. În aceeași măsură, însă, trebuie asigurat un echilibru între scopul urmărit și mijloacele folosite pentru atingerea acestuia”. Curtea constată, în plus, că nici legea marțială, nici starea de urgență nu fuseseră decretate în Cecenia și că nu fusese notificată nicio derogare în temeiul art. 15 din Convenție¹⁸, așadar

¹⁶ A se vedea p. 6.

¹⁷ A se vedea V. Berger, op. cit., pag. 21.

¹⁸ 1. În caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice înaltă parte contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de prezenta Convenție, în măsura strictă în care situația o cere și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional.

2. Dispoziția precedentă nu îngăduie nici o derogare de la art. 2, cu excepția cazului de deces rezultând din acte licite de război, și nici de la art. 3, art. 4 (paragraful 1) și art. 7.

operațiunea trebuia apreciată prin raportare la un context juridic normal. Curtea a mai statuat: „chiar și în fața unei situații în care, așa cum afirma Guvernul, populația satului fusese luată ostatică de un grup important de combatanți, obiectivul esențial al operațiunii ar fi trebuit să fie protejarea vieții civililor împotriva oricărei violențe ilegale. Utilizarea de arme care lovesc fără discriminare se situează la antipodul acestui obiectiv și nu poate fi considerată compatibilă cu cerințele de precauție care trebuiau respectate în cadrul unei operațiuni de asemenea natură, implicând utilizarea forței letale de către agenții statului”.

În același context, dorim să reamintim consecințele tragice ale strategiei antiteroriste promovate de autoritățile ruse cu ocazia luării de ostatici petrecută la 23 octombrie 2002 în teatrul Dubrovka din Moscova, când 129 de ostatici și-au pierdut viața și peste 700 au fost răniți în urma intervenției în forță a autorităților, prin folosirea unui gaz toxic și, de asemenea, cu prilejul atacului terorist de la Beslan, de la 1 septembrie 2004, când 334 de persoane nevinovate au fost ucise, dintre care 186 erau copii.

În art. 3 al Convenției se stipulează faptul că „nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante”.

Curtea a statuat, prin jurisprudența sa constantă, că art. 3 consacră o valoare fundamentală a unei societăți democratice¹⁹, interzicând în termeni absoluți, chiar și în circumstanțe speciale, precum lupta împotriva terorismului și a crimei organizate²⁰, tortura și tratamentele inumane sau degradante. Dreptul prevăzut de art. 3 al Convenției este intangibil, nefiind permis a i se aduce limitări nici măcar în circumstanțe de natură a pune în pericol suveranitatea națională²¹, aspect ce îl

diferențiază de majoritatea drepturilor protejate de Convenție. De asemenea, de la art. 3 nu se poate deroga, în temeiul art. 15 din Convenție, în timp de război ori în situații de urgență ce pun în pericol existența națiunii.

Curtea definește termenul de tratament „degradant” drept „un tratament care umilește individul în fața lui însuși sau a altor persoane ori care îl determină să acționeze contrar voinței sau conștiinței sale”²². Este definit ca „inuman” tratamentul care provoacă, cu intenție, suferințe fizice ori psihice de mare intensitate, iar noțiunea de „tortură” este definită prin raportare la acest ultim tip de tratamente, distingându-se de acestea prin intensitatea suferințelor victimelor²³.

Raportat la obiectul acestui studiu, putem afirma că persoanele care au comis ori sunt bănuite că pregătesc acte de terorism, sunt private, în mare măsură, de posibilitatea de a beneficia de prevederile art. 3 al Convenției. În acest sens, este de notorietate tratamentul aplicat de autoritățile din Turcia membrilor și simpatizanților P.K.K., ori mai recente cazuri ale centrelor de detenție speciale de la Guantanamo sau Abu Ghraib. Aspectul pozitiv al problemicii rezidă din faptul că instanța europeană în materia drepturilor omului a sancționat în mod constant practicile prin care se încalcă art. 3 al Convenției, atunci când au fost folosite în state aflate sub jurisdicția sa, indiferent de rațiunile ce au stat la baza folosirii acestora.

Astfel, în cauza Aksoy contra Turciei²⁴, petentul, Zeki Aksoy reclama faptul că în anul 1992 a fost arestat pentru o perioadă de 14 zile sub acuzația de a fi membru activ al P.K.K. În cursul cercetărilor, a fost dezbrăcat complet, i-au fost legate mâinile la spate și a fost suspendat de brațe, metoda cunoscută drept „spânzurarea palestiniană”. Mai mult, i-au fost aplicate șocuri electrice în zona genitală și a fost lovit în mod repetat. În urma acestor suferințe, petentul a fost diagnosticat cu paralizie bilaterală a brațelor.

Curtea, fără a nega problema gravă pe care o ridică terorismul în sud-estul Turciei, consideră totuși că „...acest tratament nu i s-a putut aplica petentului decât deliberat; de fapt, realizarea sa necesită o doză de pregătire și de antrenament. Se pare că i-a fost administrat spre

3. Orice înaltă parte contractantă ce exercită acest drept de derogare îl informează pe deplin pe Secretarul general al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate și la motivele care le-au determinat. Aceasta trebuie, de asemenea, să informeze pe Secretarul general al Consiliului Europei și asupra datei la care aceste măsuri au încetat a fi în vigoare și de la care dispozițiile Convenției devin din nou aplicabile.

¹⁹ A se vedea D. Bogdan, M. Selegean, *Jurisprudența CEDO...* op. cit.

²⁰ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Kudla contra Poloniei, Hotărârea din 26 octombrie 2000.

²¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Assenov și alții contra Bulgariei, Hotărârea din 28 octombrie 1998.

²² Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Tyrer contra Regatului Unit, Hotărârea din 25 aprilie 1978.

²³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Irlanda contra Regatului Unit, Hotărârea din 18 ianuarie 1978.

²⁴ Hotărârea din 18 decembrie 1996.

a obține de la reclamant informații sau mărturisiri. Acest tratament a fost de o natură atât de gravă și de crudă încât nu poate fi calificat decât drept tortură. Deci, a avut loc o violare a art. 3²⁵. Ar mai fi de remarcat faptul că Zeki Aksoy a fost asasinat la 16 aprilie 1994, după ce primise amenințări telefonice cu moartea în cazul neretragerii plângerii adresate instanței europene. Guvernul turc a dezmințit orice implicare și ulterior a anunțat că un membru P.K.K. a fost acuzat de săvârșirea acestei fapte.

Într-o cauză asemănătoare, Tomasi contra Franței²⁶, Curtea a statuat, cu valoare de principiu, faptul că „necesitățile anchetei și dificultățile incontestabile ale luptei împotriva criminalității, îndeosebi în materie de terorism, nu vor putea conduce la limitarea protecției datorate integrității fizice a persoanei”²⁷.

Prin cauza Danemarca împotriva Turciei²⁸, Curtea a fost sesizată în legătură cu situația unui cetățean danez de origine turcă arestat și condamnat la o pedeapsă cu închisoarea de 4 ani și 6 luni, fiind acuzat că acordă asistență unor membri ai P.K.K. Prin sesizarea sa, Danemarca invită Curtea să cerceteze dacă „tehnicele de interogatoriu folosite de autorități în acest caz sunt asemănătoare cu practicile larg răspândite în Turcia, care urmăresc, cu ajutorul provocării unor dureri și suferințe acute, să obțină mărturisiri”. Această cauză a fost radiată de pe rolul Curții, în urma reglementării amiabile a litigiului prin plata de către guvernul turc a sumei de 450.000 coroane daneze, însoțită de o declarație în care își exprimă regretul cu privire la „producerea unor cazuri ocazionale și individuale de tortură în Turcia”. În altă ordine de idei, această procedură de radiere de pe rolul Curții a unor cauze, reglementată de art. 37 din Convenție, este criticată în literatura de specialitate²⁹.

Art. 3 al Convenției prevede în mod expres că statele au îndatorirea de a nu supune un deținut la rele tratamente. Obligația de a asigura condiții de detenție la anumite standarde

²⁵ Ibidem.

²⁶ Hotărârea din 27 august 1992.

²⁷ Reclamantul, Felix Tomasi era bănuit de implicare într-un asasinat și o tentativă de asasinat, săvârșite la 11 februarie 1982, de către fostul FLNC (Frontul de Eliberare Națională a Corsicii).

²⁸ Hotărârea din 5 aprilie 2000.

²⁹ A se vedea M. Happold, *Letting States get away with murder*, N.L.J. 2001, p. 1323.

reprezintă o creație a jurisprudenței³⁰, inaugurată de hotărârea Kudla contra Poloniei³¹ și ulterior consolidată într-o practică bogată.

Astfel, în cauza menționată, reclamantul, aflat în stare de arest, a fost acuzat, apoi trimis în judecată pentru săvârșirea unui concurs de infracțiuni, invocă faptul că regimul de detenție la care a fost supus era incompatibil cu starea sa de sănătate, contravenind art. 3 din Convenție. Curtea a statuat că art. 3 impune statelor obligația de a oferi oricărei persoane private de libertate „condiții de deținere care să asigure respectarea demnității umane”, de a lua măsuri concrete pentru ca executarea unei pedepse sau starea de arest preventiv „să nu atragă suferințe fizice sau psihice la un nivel superior celui pe care îl presupune, în mod obișnuit, o astfel de măsură”³². De altfel, problema a suscitat interes și la nivelul forurilor europene, acestea stabilind o serie de condiții standard³³ relative la regimul de detenție în închisori, interzicerea discriminării, respectarea credințelor religioase ale deținuților, repartizarea în celule în funcție de sex, vârstă, cazier judiciar, de stadiul procedurii penale, de tipul de infracțiune săvârșită și de pericolozitatea infractorului. Totodată, este instituit un set de reguli referitoare la condițiile ce trebuie îndeplinite de spațiile de deținere, respectiv, să aibă lumină naturală și artificială suficientă, astfel încât deținutul să poată citi și scrie fără ca vederea să-i fie afectată, acces la bibliotecă ori sală TV sau contact cu alte persoane.

În jurisprudența sa, Curtea a aplicat constant aceste principii, indiferent de natura faptelor pe care le săvârșiseră sau de care erau bănuți petenții. În acest sens, inter alia, în cauzele Nazarenko împotriva Ucrainei³⁴ și Ocalan contra Turciei³⁵, Curtea a constatat încălcări ale art. 3 din Convenție legate de condițiile de detenție, cum ar fi lipsa luminii naturale, a mijloacelor de asigurare a igienei

³⁰ A se vedea D. Bogdan, M. Selegean, *Jurisprudența CEDO...* op. cit.

³¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Kudla contra Poloniei, Hotărârea din 26 octombrie 2000.

³² Ibidem.

³³ Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei R 87(3) din 12 februarie 1987, cu privire la Normele Europene privind regimul de deținere în închisori.

³⁴ Hotărârea din 27 iulie 2003.

³⁵ Hotărârea din 12 martie 2003. Abdullah Ocalan a fondat și condus gruparea P.K.K. până la capturarea sa, în 1999.

personale, restrângerea contactului cu alte persoane și a accesului la mijloace de informare sau faptul de a fi singurul prizonier dintr-un anumit loc de detenție.

Pe de altă parte, în cauza Ramirez Sanchez contra Franței³⁶, petentul, condamnat la închisoare pe viață pentru mai multe atentate teroriste comise în Franța, învederează Curții faptul că între anii 1994-2002 a fost deținut în regim de izolare, într-o celulă insalubră, în opinia sa, de 6,84 mp., fără contact cu gardieni sau cu alți prizonieri. Curtea a admis faptul că detenția petiționarului creează serioase dificultăți autorităților franceze, în condițiile în care îl au în custodie pe cel care, în anii '70, era considerat cel mai periculos terorist din lume³⁷. În ceea ce privește regimul de izolare, instanța europeană consideră că acesta nu constituie, în sine, o formă de tratament inuman, atâta timp cât se fondează pe prevenirea riscurilor de evadare, de agresiune sau perturbarea colectivității deținuților. Totodată, se consideră că deciziile de prelungire a unui regim de izolare ar trebui să fie motivate substanțial pentru a preveni apariția arbitrariului și că nu ar trebui să se recurgă la această măsură, care reprezintă un fel de „închisoare în închisoare”, decât în mod excepțional și cu multe precauții.

Astfel, deși nu a constatat o încălcare a art. 3 din Convenție în aceasta cauză, Curtea a reamintit faptul că „și în cele mai dificile circumstanțe, precum lupta împotriva terorismului și a crimei organizate, Convenția interzice în termeni absoluți tortura și pedepsele sau tratamentele inumane sau degradante”.

În ceea ce privește pedeapsa capitală, deși aceasta nu este în mod formal prohibită de art. 3 al Convenției, totuși modul în care este pronunțată ori executată, sau perioada de timp, de obicei întinsă pe mai mulți ani, între momentul pronunțării hotărârii și cel al punerii în executare, poate releva aspecte ce intră sub incidența articolului menționat³⁸ (este vorba, în primul rând, de „sindromul culoarului morții”-presiunea psihică ce apăsă asupra celui care așteaptă punerea în executare a pedepsei capitale).

În același context, în Hotărârea Ocalan contra Turciei³⁹, Curtea a decis că pronunțarea și

aplicarea pedepsei cu moartea poate constitui, în sine, un tratament inuman, în cazul în care a fost pronunțată în cadrul unui proces inechitabil. De asemenea, în cauza G.B. contra Bulgariei⁴⁰, instanța europeană a hotărât că regimul de detenție extrem de sever la care reclamantul a fost supus, regim prelungit pe durata a opt ani, dintre care șase ani după ratificarea de către Bulgaria a Convenției, a cauzat reclamantului suferințe care depășesc nivelul minim necesar includerii în categoria tratamentelor contrare art. 3. În analiza sa, Curtea a avut în atenție concluziile rapoartelor Comitetului pentru prevenirea torturii cu privire la Turcia, respectiv Bulgaria, precum și faptul că, la nivelul statelor europene, există un consens unanim cu privire la necesitatea abrogării pedepsei cu moartea⁴¹.

Convenția Națiunilor Unite împotriva torturii, a altor pedepse și tratamente crude, inumane ori degradante interzice expres, în art. 3, expulzarea, extrădarea sau îndepărtarea către o țară în care persoana în cauză riscă să fie supusă unor acte de tortură. Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu conține o clauză similară, dar Comisia Europeană a Drepturilor Omului și Curtea au dezvoltat o jurisprudență foarte clară în acest sens⁴². Astfel, expulzarea sau extrădarea unei persoane pot, în anumite circumstanțe, să încalce prevederile art. 3 al Convenției, atunci când există motive serioase să se creadă că persoana în cauză va fi supusă, în statul de destinație, unor tratamente interzise de articolul menționat⁴³. Mai mult, fosta Comisie și, după intrarea în vigoare a Protocolului nr. 11, Curtea acceptă să cerceteze pe fond astfel de sesizări, chiar înainte de soluționarea definitivă a cauzei în dreptul intern al statului în cauză, atât timp cât recursurile din dreptul național nu sunt suspensive de executare.

Acestei materii a transferului străinilor, îi este caracteristic faptul că nu statul care decide asupra transferului este cel care supune la rele tratamente persoana în cauză, ci este răspunzător de tratamentele pe care le impune un stat terț, sau chiar grupuri de persoane ce nu țin de autoritățile publice ale statului respectiv, ca urmare a transferului. Dezvoltarea

³⁶ Hotărârea din 4 iulie 2006.

³⁷ Petentul Ilich Ramirez Sanchez este mai cunoscut sub numele Carlos.

³⁸ A se vedea D. Bogdan, M. Selegean, *Jurisprudența CEDO....op. cit.*

³⁹ Hotărârea din 12 martie 2003.

⁴⁰ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza G.B. contra Bulgariei, Hotărârea din 11 martie 2004.

⁴¹ A se vedea D. Bogdan, M. Selegean, *Jurisprudența CEDO....op. cit.*

⁴² Ibidem.

⁴³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Denizci contra Ciprului, Hotărârea din 23 mai 2001.

jurisprudenței Curții în acest sens a început cu cauza Chahal contra Regatului Unit⁴⁴, a continuat cu cauza Ahmed contra Austriei⁴⁵ și a fost confirmată în mod expres, în cauza H.L.R. contra Franței⁴⁶, când Curtea a statuat faptul ca „art. 3 își găsește aplicare chiar și atunci când pericolul emană de la persoane sau grupuri de persoane care nu țin de autoritățile publice ale statului de destinație”.

În ceea ce privește transferul persoanelor bănuite de săvârșirea unor acte de terorism, într-o cauză recentă⁴⁷, Curtea a decis că deportarea unui cetățean tunisian în țara sa natală ar încălca art. 3 al Convenției. În speță, reclamantul, Nassim Saadi, acuzat de implicare în terorismul internațional, după executarea unei pedepse privative de libertate în Italia, a fost anunțat ca va fi expulzat în Tunisia. Reclamantul a obiectat, notificând autorităților faptul că acest transfer l-ar expune unei perioade de încarcerare extrem de lungi, întrucât un tribunal militar tunisian pronunțase împotriva sa o sentință de 20 de ani de închisoare pentru săvârșirea unor acte de terorism și instigare la desfășurarea de acte teroriste, sentință a cărei existență a fost confirmată de Amnesty International, în 2007.

În motivarea hotărârii sale, Curtea a admis faptul că „ar putea fi greu de înțeles modul în care Curtea, subliniind natura absolută a art. 3, pare a acorda un nivel sporit de protecție anumitor persoane găsite vinovate de săvârșirea unor acte de terorism, decât unei comunități, privită în ansamblul său”. Curtea a văzut în activitățile de natură teroristă, o dublă amenințare la adresa drepturilor omului, respectiv ”o amenințare directă, inerentă actelor de acest gen și o amenințare indirectă, impusă de măsurile de combatere a terorismului, care riscă ele însele să încalce drepturile omului. Protejarea drepturilor omului este primul și cel mai important aspect al apărării unor valori sociale, chiar și în raport cu aceia care caută să le distrugă. Nimic nu este mai contraproductiv decât să combați focul cu foc și să le oferi teroriștilor ocazia perfectă pentru a deveni martiri. Un asemenea mod de acțiune nu ar face decât să creeze condiții propice recrutării de noi

teroriști”⁴⁸.

În domeniul transferului străinilor, o importantă obligație a statelor, este reprezentată de respectarea măsurilor provizorii adoptate de Curte, în baza art. 39 din Regulamentul Curții⁴⁹. Astfel, în cauza Mamatkulov și Askarov contra Turciei⁵⁰, Curtea nu a fost în măsură să constate dacă extrădarea reclamanților⁵¹, ar produce o încălcare a art. 3, întrucât Turcia, trecând peste măsura provizorie, de neexpulzare, a Curții, i-a transferat pe reclamanți în Uzbekistan, înainte de reunirea Camerei ce urma să judece cauza.

Hotărârile prezentate, pe scurt, în cadrul acestui studiu, demonstrează caracterul unitar al jurisprudenței Curții în ceea ce privește caracterul absolut al art. 2 și 3 ale Convenției și faptul că drepturile pe care le consacră trebuie respectate în raport cu orice persoană.

Astfel, pe fondul înăspririi luptei împotriva terorismului național și internațional, Curtea, fără a nega importanța și dificultățile inerente acesteia, și-a respectat pe deplin rolul de „gardian al Convenției” și a sancționat atingerile aduse dreptului la viață sau dreptului de a nu fi supus la tortură, tratamente inumane ori degradante, deși victime ale acestor abateri au fost persoane care, prin acțiunile lor, încălcau cele mai elementare principii ale respectării dreptului la viață și integritate fizică și psihică a semenilor lor.

Curtea a statuat, în mod judicios, faptul că lupta împotriva terorismului nu se poate desfășura decât cu respectarea strictă a principiilor umanitare, o altfel de abordare fiind inadmisibilă.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Art. 39 – Măsurile provizorii:

1. Camera, sau dacă este cazul, președintele ei, poate, fie la cererea uneia dintre părți sau a oricărei persoane interesate, fie din oficiu, să indice părților orice măsură provizorie pe care o apreciază necesar a fi adoptată, în interesul părților sau al bunei desfășurări a procedurii.
2. Comitetul Miniștrilor va fi informat cu privire la această măsură.
3. Camera poate invita părțile să-i prezinte informații despre orice problemă privitoare la aplicarea măsurilor provizorii indicate.

⁵⁰ Hotărârea din 4 februarie 2005.

⁵¹ Aceștia erau acuzați de detonarea unui automobil capcană și de tentativă de asasinare a președintelui Republicii Uzbekistan.